

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Марина Теофилова Теофилова,
ВТУ „Св.св.Кирил и Методий“

за

присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по
професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по...
(Методика на обучението по изобразително изкуство)

Тема на дисертационния труд:

МЕДИИ И ПЛАТФОРМИ ЗА ВИРТУАЛНА И ДОБАВЕНА РЕАЛНОСТ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО

Автор:

Марина Маргаритова Стоянова

редовен докторант към Катедра „Визуални изкуства“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
СУ „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител:

Проф. д.н. Лаура Димитрова

1. Данни за дисертанта:

Ще се спра само на отделни моменти от биографията на докторанта, които могат да очертаят нейното развитие като млад автор с траен интерес към изследваната сфера:

На първо място това е впечатляващият професионален опит в изследваната сфера: От 2013 до 2014 г. Марина Стоянова е видеомонтажист към „Plan View“ – височинно заснемане, в периода септември 2014 – февруари 2016 г. е учител по компютърна графика в Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография, а от 2017 г. до сега е видеомонтажист в Регионален етнографски музей на открито ЕТЪР.

Образование: Марина Стоянова е обучавана в Магистърска програма „Дигитални изкуства“ (2013г.) в Национална художествена академия и в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ ОКС „Бакалавър“ в специалност „Педагогика на Изобразителното изкуство“, с Художествена специализация: „Неконвенционални форми“ (2011г.).

Списъкът с участията на докторанта в изложби и проекти е дълъг, за това ще спомена само някои от тях: Съвместна изложба на преподаватели,

студенти и докторанти от СУ „Св. Климент Охридски“ „Различно“ в Галерия „Триъгълна кула“, гр. София (2019); Дизайн на помагала към образователната програма „Деца и музея П. История и традиции от детските ръце“ към инициативата „Музейна работилница за деца на Регионален исторически музей – Кюстендил“ (2019); „Основи на мира“, интерактивната инсталация, част от постоянната експозиция на Военноисторически музей – София, разработена по програма „Образование чрез изкуство“ на Център АЛОС (2018); „Третата особеност“, Пърформанс проект на студенти и докторанти от СУ и „Изкуство в действие“, Малък сезон Сфумато 2017 (автор: Ю. Лазаркова, мултимедия: М. Стоянова); Участие в ателие Рисуване със светлина Европейската нощ на музеите, София (2016); Z ФЕСТ - фестивал за съвременни изкуства и технологии, Организатор: Център АЛОС, дизайн на визуална идентичност и рекламни видео материали, участие в уъркшоп за колаборации между дрон оператори и визуални артисти “Sofia Roofs” (2015); Дизайн на помагала към образователната програма „История и традиции“ към инициативата „Музейна работилница за деца на Регионален исторически музей–Кюстендил“ (2015); „То все пак се върти“, уъркшоп с ученици от Национална художествена гимназия за приложни изкуства „Св. Лука“, София, Тема: Светлинно-кинетично изкуство и арт-инсталации, лектор на модул - Светлинно-кинетично изкуство, асистент – реализация (2013); „Всичко тече“, уъркшоп с ученици от Национална художествена гимназия за приложни изкуства „Св. Лука“, Тема: Лендарт и Стрийтарт, асистент – теория и реализация (2013); „Рестарт“, Габрово, уъркшоп с ученици от Национална художествена гимназия за приложни изкуства „Тревненска школа“, Тема: Арт-интервенции в публична среда, асистент – реализация (2013); Фестивал „Изкуство в действие“; Майсен, Германия, участие в уъркшоп за кинетични скулптури, редизайн на велосипеди; художествени намеси за овладяване на среда и др.

2. Данни за дисертационния труд:

Дисертационният труд на Марина Стоянова е посветен на тема, която все още търси своето място сред разработките в сферата на визуалните изкуства. Казаното важи в още по-голяма степен по отношение на включването в обучението на възможностите на новите медии и дигитални технологии, осигуряващи обучение във виртуална среда и в среда с добавена реалност, както и на методическите въпроси, произтичащи от това обучение. Поради естеството на напълно новата сфера, в която докторантът разпростира изследването си основните насоки тук все още търсят своето измерение и приложение в утвърдените институции, свързани с културата, изкуството и още повече с образованието. Именно по отношение на изкуството, имащо за основа визуално-пластичния език, се правят и съответните наблюдения, изводи и оценки. Марина Стоянова е предприела

опит да реши поставените в труда задачи на базата на така наречените от нея „дигитални инструменти“, представящи визуално съдържание във виртуална среда и добавена реалност за запознаване със съвременни изразни форми в изкуството“, които заемат все по-съществен дял в разширяващите се граници на съвременните визуални изкуства. Само по себе си това е особено важно, тъй като фокусира вниманието върху аспекти и дялове, разработени относително отскоро и по-слабо от изкуствознанието, теорията и методиката на изобразителните изкуства, поради все още неизследваните възможности на съвременните, постоянно развиващи се медии и дигитални технологии.

Дисертационният труд на Марина Стоянова е с обем 207 страници, от които 176 страници са основен текст и 31 страници приложения, отделени в самостоятелно книжно тяло, допълващи органично изложението.

Съдържанието на дисертационния труд е структурирано в три тематично обособени глави, увод и заключение. Цитирани са 48 източника, от които 15 на кирилица, 25 на латиница и 8 интернет източника. В приложенията са включени 24 фигури, включващи 3 въпросника, 1 протокол от наблюдение, 1 мултимедийна слайд- презентация, серия от 7 360 градусови видеа, изработени за целите на експеримента, 3 списъка с видеоматериали, 10 фотоса от работния процес, 13 скици и работни проекта и 13 диаграми.

Трудът впечатлява с логично построена структура, стегнато изложение и най-вече с използвания от докторанта ясен и четивен научен език. Текстът е написан с прецизно използване на терминологията, налице е точно цитиране на посочените библиографски и интернет източници.

Да се говори за въвеждане на нови технологии, медии и софтуерни продукти в обучението, разбира се не е новост. Въпреки това, проблематиката на дисертационния труд е изключително актуална в контекста на съвременната визуално доминирана среда, в която динамиката на прогресивна промяна в средства за комуникация, медии и визуално кодирани канали за информация, диктува ритъма на нашето развитие.

В увода докторантът обосновава актуалността на изследвания проблем, неговите педагогически аспекти и образователни проекции в контекста на употребата на нови медии и дигитални технологии във висшето образование по изкуства (в конкретния случай употребата на учебен ресурс с ъгъл на възприемане от 360 градуса, разработен специално за целта на изследването).

Още тук тя прави необходимото уточнение, че в основата на изследването е заложен методически модул, който има за цел да се приложи при провеждането на обучение под формата на уъркшоп за изучаване на съвременни изразни форми в изкуството, като акцентът е поставен върху използването на видеоарт като инструмент и прилагането на дигитални

технологии за представяне на визуално учебно съдържание във виртуална среда. (стр.3)

Изказано под формата на работна хипотеза предположение, че „ако се въведе употребата на конкретни инструменти за виртуална и добавена реалност за представяне на визуално учебно съдържание в обучението по визуални изкуства, това би повишило теоретичните знания на обучаемите и уменията им за планиране и решаване на практически задачи в областта е добра отправна точка за осъществяване на педагогическо изследване“.

(стр. 4)

Изборът на контингент - студенти с художествено образование и изразени интереси към новите медии (студенти от I, II и IV курс в специалност „Изобразително изкуство“ и специалност „Графичен дизайн“ от Катедра „Визуални изкуства“ към Факултет по науки за образованието и изкуствата, Софийски университет „Св. Климент Охридски“) за осъществяване на изследването е изключително амбициозна задача, като се има предвид, че говорим за наистина голям диапазон от възможности, жанрове и хибридни форми на изкуство в постмодерната ситуация, които разширяват границите на визуалните изкуства неимоверно, а студентите са именно тази част от обучаваните, които са изкушени и въвлечени в тези процеси иманентно.

На тази основа Марина Стоянова формулира обект, предмет, цел на изследването, от които извежда и основните задачи, методически подходи, инструментариум и етапи на провеждане на педагогическия експеримент.

Осъщественото от докторанта теоретично и експериментално изследване е логически систематизирано в три взаимосвързани глави, които отговарят на основните етапи на провеждането му: теоретично проучване на литературни и други източници, осъществяване на предварителни изследвания, подготовка на диагностичен инструментариум, проектиране на експериментален методически модел, осъществяване на експериментално изследване и събиране, обработка и анализ на получените данни.

В първа глава Марина Стоянова дискутира мястото на технологиите в съвременното изкуство и в образователния процес като търси тяхното взаимодействие в отстоянието между видео и генериране на виртуална и добавена реалност. В този дискурс тя разгръща теоретичната постановка на изследването като се опира на схващането, че артистите използват деформациите на видео образ, създават хипнотични образи и монтажи, смесват изкуство и технологии с цел да провокират публиката да мисли в напълно нови посоки като поставят под въпрос стереотипите и пропагандните послания на традиционните медии. (стр. 18)

В историографска последователност са проучени литературни и други източници, касаещи употребата на технологии в съвременното изкуство. Марина Стоянова проследява въвеждането и употребата на видеото като

изразна форма, разглежда видеоарт в историческия му контекст и прави съпоставка с експерименталното кино и новите медии в изкуството. Прави обзор на развитието на платформите за виртуална и добавена реалност, като застъпва идеята, че при „потаянето“ в тези технологии става въпрос за „преживяване на ума, а не просто разглеждане на визуална информация“. (стр.38)

Стъпвайки на тази теоретична база, докторантът разглежда възможностите за внедряване на инструменти за виртуална и добавена реалност в различни сфери на науката, образованието, развлекателната индустрия и ежедневието.

Във втора глава Марина Стоянова поставя въпроса за мястото на неформалното образование в контекста на основното разделение на образователна дейност на формална, неформална и информална. Описва съвременното разбиране за „образование“ като понятие, което е разширило изключително своя обхват и с него се свързват не само сбора на придобитите знания и способности, а и цялостната професионална, поведенческа, сетивна и обща култура на всеки. Образователната система се разглежда като отделна, но влиянието на семейството, материалната обстановка, географските, етнографските и обществено-културните условия и други фактори, които оказват влияние върху учащия се, са посочени като фактори за успеха на обучителната система. Тук като водеща се извежда идеята за „обучение през целия живот“. (стр. 58)

Уркшопът е представен като производ, смислова употреба и като организационна форма, характерна за неформалното образование с подчертан свободен характер на занятията, които комбинират в себе си подходи, характерни както за формалното, така и за неформалното образование. В този контекст уркшопът е разгледан като интерактивна форма за постигане на поставени дидактични цели и образователни взаимодействия между водещ и участници. Като съществен приносен момент в главата бих открила разглеждането на спецификата на уркшоп моделите при прилагането им в сферата на визуалните изкуства, което е свързано с реализирането на учебно-творческа дейност с цел създаване на художествен продукт и неговото представяне пред публика.

В отделна точка Марина Стоянова разглежда репродукцията като културно явление, засягайки теоретично и в исторически аспект релациите обект/предмет-образ, оригинал-копие, копие-фалшификат, на базата на които прави ясно разграничаване на процесите копиране и мултиплициране.

В главата е описана методическата характеристика на изследването, което е с подчертан приложен характер.

Разработен е диагностичен инструментариум с цел да се определи до колко ефективен е експерименталният подход. За тази цел са формулирани основни критерии, свързани с поставените задачи, служещи за сравнение и

оценка на получените резултати. Разгледани предимствата на уъркшопа като организационна форма за обучение в сферата на изкуствата като работещ инструмент за проверка на нови образователни модули. (стр. 59)

Тук трябва да подчертаем постигнатото от докторанта по време на провеждането на предварителни проучвания с ученици от художествените гимназии по системата „Паралелни стъпки, паралелни пространства“ на Център Алос, както и осъществените 12 интервюта с настоящи и завършили студенти от Катедра „Визуални изкуства“, резултатите от които са представени по време на Balkan Art Forum 2017, Ниш, Сърбия - „От традиционни към нови изразни форми – младите артисти като медиатори“.

Събраните данни от проведените интервюта говорят за динамиката и цялостната нагласа на младите автори към приложението на дигитални технологии в професионалното им развитие като артисти.

Глава трета отразява конкретната организация, пространствено-времевата рамка и провеждането на експерименталното изследване, което предлага нов подход за провеждането на обучение под формата на уъркшоп за изучаване на съвременни изразни форми в изкуството, с помощта на допълнителни дидактични материали, базирани на технологии за виртуална реалност. Избраната от докторанта форма на организацията на обучението е уъркшоп, гъвкав формат, който дава възможност за вариации при работата с отделните групи. Нивото на натрупани знания и декларирани нагласи от страна на участниците се установява чрез входяща и изходяща диагностика посредством използването на въпросници, групови дискусии и участващо наблюдение. Употребата на дигитални технологии е застъпена във всички етапи от уъркшопа. Експерименталната методика включва дизайн на специално разработена видео серия, с която са представени произведения в среда с ъгъл на възприемане от 360 градуса, което позволява да се натрупа широкоспектърна информация за автор и творба. Представена е и практическата реализация на педагогическия експеримент под формата на учебен уъркшоп „Видео“ със студенти от I курс – специалност „Изобразително изкуство“ и специалност „Графичен дизайн“, II курс – специалност „Изобразително изкуство“, IV курс – специалност „Изобразително изкуство“. (стр.105)

Хронологично са представени всички етапи, съдържателен обхват и дейности, както и съответните равнища на провеждане на експерименталния модул. Резултатите от входящата и изходящата диагностика са подробно описани и анализирани.

Обработката на резултатите дава сериозно основание за проверка на формулираната от докторанта хипотеза, както и за естеството и качеството на постигнатите резултати. Отделните твърдения са потвърдени от анализа и качествената оценката по съответните критерии на получените данни. Въз

основа на убедително представените аргументи е доказана хипотезата на изследването.

В отделна точка са изведени изводи, отразяващи постигнатото в проведеното изследване, резюмирани са получените резултати, формулирани са изводи и препоръки към бъдещи изследвания, обективно са посочени приносите на дисертационното изследване. Разгледани са възможностите за потенциално развитие на експерименталния методически модул в бъдеще.

Авторефератът е изготвен коректно и отговаря на структурата и съдържанието на дисертацията.

3. Научни приноси:

Едно от съществените достойнства на труда е убеждението на Марина Стоянова, че подемот в разработването на нови технологии за виртуална и добавена реалност ще създаде условия за откриване на нови възможности и подходи при представянето на визуално и теоретично съдържание, което ще позволи провеждането на обучения и методи за реализация на работен процес в редица сфери на науката и изкуството. Нещо повече, докторантът подчертава, че въвеждането на тези технологии в помощ на културните институции, формалното и неформалното образование ще доведе до подобряване качеството на учебните програми като осигури достъп до неограничена информация и до обекти от културно наследство. (стр.56)

Марина Стоянова умее да увлича и вдъхновява за творчество. Тя инстинктивно вижда затварянето на заложения от нея художествен цикъл в реализирането на среща с публиката. Нейната чувствителност на автор е доминирана от стремежа да реализира крайния продукт на уъркшоп обучението в изложба или представяне пред публика, което ще даде пълен радиус на обхват на релацията: автор-творба/медиа-публика.

Ето защо напълно подкрепям посочените от докторанта Марина Стоянова основни приноси на дисертационния труд, които реално отразяват постигнатите от нея теоретични, научни и практически резултати:

- Проучването на ролята на дигиталните технологии в съвременното обучение по изкуство представлява оригинална гледна точка към приложението на инструменти за виртуална и добавена реалност за запознаване със съвременни изразни форми в изкуството.

- Систематизиран е богат теоретичен материал, включващ преводи на текстове, част от които не са публикувани до този момент на български език в научната литература.

- Разработена е оригинална методическа система, свързана с приложението на инструменти за виртуална реалност в обучението по съвременно изкуство, която би могла да бъде интегрирана в практиката.

- Формирана е оригинална система от критерии и показатели за проучване и установяване нивото на теоретични знания, практически умения и нагласи на участниците, която е използвана като диагностичен инструментариум за оценка на постигнатите резултати от изследването.

- Разработеният методически модул е експериментално приложен в учебния процес на катедра „Визуални изкуства“ към Факултет по науки за образованието и изкуствата, Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Реализацията на уъркшоп „Видео“ е пример за добра педагогическа практика.

- Не на последно място едно от достойнствата на труда е потвърждаването на основната теза на изследването, която е доказана чрез експерименталното изследване.

4. Публикации:

Представените от дисертанта публикации са пряко свързани с темата на дисертационния труд:

Стоянова, М. Употребата на достъпни медии и технологии при обучението по съвременни визуални изкуства, разгледани в практиката на платформата „Паралелни стъпки, паралелни пространства“ на Център „АЛОС“. Електронно списание за наука, култура и образование към ФНПП , бр.8, 2017; ISSN 2367-6396;

Стоянова, М. Младите артисти като медиатори. V Национална научна конференция с международно участие „Balkan Art Forum 2017“ ART AND CULTURE TODAY, 2017, Факултет по изкуствата към Университета в Ниш

Стоянова, М. Виртуалните приложения в помощ на обучението в сферата на визуалните изкуства, 2020 – заявена за публикуване.

5. Въпроси и препоръки:

- Очаквам Марина Стоянова да осъществи намерението си и да представи пред публика под формата на изложба, интеракция или представяне на постигнатото по време на уъркшоп „Видео“.

- Препоръчвам на Марина Стоянова да разработи и издаде дигитално ръководство за прилагане на експериментирания от нея модел за представяне на визуално учебно съдържание и репродукции чрез платформи и инструменти за виртуална реалност, което да е от полза както на студентите от различни направления и специалности, имащи отношение към визуалните изкуства, така и на преподаватели, изкушени от съвременните педагогически процеси и новите изразни измерения на визуалните изкуства.

6. Заключение:

Предвид достойствата, приносните моменти и практическата приложимост на обсъждания дисертационен труд, напълно убедено **препоръчвам** на уважаемите членове на научното жури да **присъдят** на **Марина Маргаритова Стоянова** образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по (Методика на обучението по изобразително изкуство).

23 февруари 2021 г.
гр. В.Търново

С уважение:

доц. д-р М. Теофилова